

Orbánová A. Moc, energie a nový ruský imperialismus

Orbánová A. Moc, energie a nový ruský imperialismus.

Z anglického originálu „Power, Energy, and the New Russian Imperialism“, vydaného nakladatelstvím Praeger Security International v roce 2008 přeložili Pavel Kaas a Zuzana Krulichová. V roce 2010 vydalo Argo, 279 s. ISBN 978-80-257-0251-2

V roce 2008 maďarská politoložka Anita Orbánová vydala knihu „Moc, energie a nový ruský imperialismus“, která představuje výsledek její výzkumné činnosti během studií na Fletcher School of Law and Diplomacy na Tufts University v USA, kde získala na titul Ph.D. V současnosti je Anita Orbánová velvyslankyní pro energetickou bezpečnost na Ministerstvu zahraničních věcí Maďarska a zabývá se mezinárodní politikou se zaměřením na regiony CEE a SEE. Dále je také významnou poradkyní v otázkách energetické bezpečnosti.

Téma knihy je bezpochyby velmi aktuální. Otázka energetické bezpečnosti je jedna z nejdůležitějších na agendě EU. Závislost na ruské ropě znepokojuje mnoho odborníků i obyčejných lidí v Evropě. K tomuto problému je možné přistupovat z různých hledisek. Anita Orbánová se v duchu moderní západní politické konjunktury snaží ukázat, že Evropě, spadlé do „plynové“ závislosti, čím dál více hrozí rostoucí energetický vliv Ruska, který je posilován prostřednictvím politických her a nekalého boje.

Základem knihy je podrobná analýza ruské zahraniční politiky a aktivit ruských energetických společností ve Střední a Východní Evropě, které jsou nejvíce závislé na ruských surovinách. Srovnáváním událostí v politické, ekonomické a energetické sféře Ruska a třech svých bývalých satelitů - Polska, Maďarska a Slovenska - za období od rozpadu Sovětského svazu až po skončení druhého prezidentského období Vladimíra Putina autorka ilustruje vývoj ruského vlivu v těchto zemích. Hlavní otázkou knihy je: „Proč ruské energetické společnosti v některých obdobích vstupují do střední Evropy a proč tak nečiní v obdobích jiných?“ (s. 26), ale pravděpodobným cílem je snaha upozornit čtenáře na to, že „by se Rusko jednoho dne mohlo pokusit prostřednictvím svých energetických společností ovlivňovat domácí nebo zahraniční politiku členů NATO.“ (s. 18)

Autorka vybrala tyto státy, protože po Bělorusku a Ukrajině, kterým Anita Orbánová říká „státy prvního stupně“, jsou bývalí členové Varšavské smlouvy („druhý stupeň“) nejdůležitějšími tranzitními zeměmi na cestě ruského plynu a ropy do Západní Evropy. Jako dodavatel je Rusko na tomto tranzitu závislé. Tato závislost je vzájemná, neboť tyto státy závisí na energetickém zásobování z Ruska. „Pokud by kterákoli země prvního nebo druhého stupně zkusila uzavřít tranzit plynu, mohlo by Rusko reagovat přerušením dodávek veškeré energie do této země“. (s. 19) Možnou cestou pro Rusko, jak se této závislosti vyhnout, je diverzifikace přepravních tras a majetková účast v místních energetických společnostech. Pro tranzitní země je možné obejít vliv ze strany dodavatele diverzifikací zdrojů surovin. To je důvod, proč věnuje Anita Orbánová velkou pozornost pokusům Ruska získat podíl v evropských společnostech spravujících potrubí nebo rafineriích a pokusům evropských společností najít nové dodavatele.

Kniha je napsaná na vysoké vědecké úrovni, nechybí ani teoretický základ. S cílem najít odpověď na svou hlavní otázku Orbánová v druhé kapitole analyzuje různé teorie mezinárodních vztahů a hledá souvislosti mezi stylem jednání Ruska v zahraničí, jeho vnitřní politikou a ekonomickou situací a také jeho pozicí ve světě. Autorka prozkoumala realistickou, neorealistickou a neoklasicko-realistickou teorii. Realistická škola považuje za motivaci státu „úsilí o moc a jejím prostřednictvím ovládnutí ostatních“. Podle neorealistů „struktura mezinárodního systému nutí státy k neustálému balancování“. Příznivci neoklasické realistické školy tvrdí, že „státy usilují o vliv, který je odvozen ze struktury mezinárodního systému a je měněn zásahy domácích podniků“. Každou teorii se dá částečně aplikovat na jednání Ruska v určitých historicko-ekonomických situacích. Ovšem podle Anity Orbánové teorie neoklasického realismu lépe vysvětluje předmět analýzy, a to „expanzi ruských energetických společností ve střední Evropě“. „Pokud jde o sklony ruských energetických společností k expanzi do střední Evropy, záleží zejména na převládajícím vnímání postavení země v rovnováze moci vedením ruské zahraniční politiky a zdrojích, které má ruský stát k dispozici.“ (s. 42) „Ruské společnosti se snažily expandovat do střední Evropy právě tehdy, když ruské vedení poznalo, že relativní vliv Ruska vůči Západu je nízký, a ve chvíli, kdy ruský stát měl dostatek sil k mobilizaci nezbytných zdrojů. Když bylo Rusko se svým mezinárodním postavením spokojeno nebo když byla jeho státní moc omezená, energetické společnosti žádné pokusy o expanzi v daném regionu nepodnikaly“. (s. 199)

V třetí kapitole recenzované publikace najdeme představení nezávislých faktorů, k jejichž analýze pomocí vybrané teorie mezinárodních vztahů přistupuje autorka v následujících kapitolách. Na základě časové analýzy je zohledněn vztah mezi vývojem cen energetických komodit, daňových výnosů a výnosů z ropného průmyslu. Tyto výnosy určují státní moc. Také v této kapitole autorka uvádí své „hypotézy týkající se vztahu vnímání ruského zahraničního vlivu a ruské stát-

ní moci ruskými vůdci a expanze ruských energetických společností ve střední Evropě“. (s. 51)

Podstatná část knihy, čtvrtá až šestá kapitola, je věnovaná samotné analýze zahraniční politiky Ruska a chování jeho energetických společností. V čtvrté kapitole se hovoří o prvních krocích ruských energetických společností ve střední Evropě po rozpadu Sovětského bloku až do roku 2000, kdy vznikaly společné rusko-evropské podniky za účelem dodávky ropy a plynu. Pátá a šestá kapitola se věnuje prvnímu, respektive druhému prezidentskému období Vladimíra Putina, kdy Rusko dělalo pokusy investování do přepravních a zpracovávacích společností. Všechny tři kapitoly jsou strukturované podobným způsobem podle faktorů, uvedených v třetí kapitole. To jsou „vnímání a státní moc“, „ruská zahraniční politika vůči střední Evropě“ a „chování ruských energetických společností ve střední Evropě“.

Ve výsledku popisuje Orbánová tři období, během nichž podnikaly ruské společnosti nejaktivněji ve střední Evropě. Jejich úspěch do velké míry zaležel na vstřícnosti lokálních vlád. Slovensko, za výjimkou vlády Mikulaše Dzurindy, vycházelo vstříc a ruské společnosti tam dosáhly největších výsledků. V Maďarsku dosáhlo Rusko úspěchu za vlády socialistické strany. Veřejnost Polska byla proti jakýmkoli krokům Ruska na svém území, proto tady byly dosažuté nejméně uspokojivé výsledky. Ovšem během vlády sociálních demokratů i tady Rusko mělo alespoň minimální úspěch.

Z pohledu čtenáře jsou bezesporu zajímavé kauzality v operacích v různých zemích, například akvizice slovenského Transpetrolu, maďarských petrochemických podniků TVK (Tiszai Vegyi Kombint) a BC (Bosodschém) nebo peripetie s výstavbou plynovodu Jamal a vnutrisystémové spojky. V českých médiích byla kniha Orbánové přirovnaná dokonce k detektivce.

Závěrečná část publikace shrnuje výsledky provedené analýzy, dává celkový přehled operací provedených ruskými energetickými společnostmi ve střední Evropě a toho, jakou to mělo odezvu v hostitelských zemích. Dále autorka uvádí způsoby, kterými se podle ní Moskva snažila prosadit své zájmy a svůj vliv v regionu. Zajímavé a rozporuplné jsou doporučení Anity Orbánové, které dává jak Spojeným státům, tak střední Evropě a EU celkově.

Anita Orbánová používá ve své knize velké množství faktických materiálů. Soudě podle poznámek a použité literatury je autorský pohled na problém založen převážně na amerických a západoevropských zdrojích. Lze tedy těžko považovat práci za zcela objektivní. V průběhu celé knihy je cítit proamerickou naladěnost autorky, její snahu přesvědčit západní svět, ale především státy Vyšegrádské čtyřky, o nebezpečí rostoucí energetické a následně finanční, ekonomické a politické moci Ruska.

Hned od začátku se Orbánová intenzivně zaměřuje na evropského čtenáře se snahou přesvědčit o svém názoru. Vybrala k tomu velmi vhodný způsob. Pokus

ruských energetických společností se integrovat do světové ekonomiky nazývá expanzí. Své vyprávění o zájmech Moskvy ve střední Evropě začíná tím, že připomíná stahování ruské armády a tanků po rozpadu Sovětského svazu a teprve poté přechází k jejím ekonomickým krokům. Tím se zřejmě snaží ovlivnit názor nedostatečně informovaného čtenáře na ruské podnikání v Evropě.

Po publikování knihy byla označena za «průkopnickou studii» (Richard Pipes, emeritní profesor historie na Harvard University a bývalý poradce prezidenta Ronalda Reagana), „základní studijní literaturu pro evropské a americké politiky“ (Robert Kagan, odborník při Carnegie Endowment for International Peace). Je nutné ocenit autorčinu důkladnou práci, srovnání a kompilování všem známých faktů souvisejících se zahraniční politikou Ruska za posledních 20 let. Ovšem závěry z toho vyplývající jsou sporné.